

LE JOURNAL BIELORUSSIEN
"LA PATRIE"DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG
"DAS VATERLAND"БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-
ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG "BAEKAUŠCÝNA" ("VATERLAND")

Herausgeber: Wladimir BORTNIK

Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baekaušcyna“ („Das Vaterland“),

(13 b) München 19, Schleissfach 69.

Druck: „LOGOS“, Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 8, Rosenheimer Str. 46 a.
Цена паза Нямеччыны: ЗША — 20 цэнтаў, Канада — 20 ц., Ангельшчына — 1 шылінг, Францыя — 20 фр., Бэлгія — 5 фр., Аўстралія — 1 шылінг, Аргентына — 2 пэзо. У іншых краінах раўнавартасць 15 ам. цэнтаў. Цена лётніцкай поштой у заакяніскіх краінах — 30 ам. цэнтаў. — Падвойныя нумары каштоўны падвойна.

Банковое конто: Zeitung „Baekaušcyna“, Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 50 Н.Ф.ЕН.

№ 47-48 (329-330)

Нядзеля, 25 лістапада 1956 г.

ГОД ВЫДАНЬНЯ 10

Да 36-х угодкаў Слуцкага Паўстання

Набліжаецца ўзноў дзень 27-га лістапада, дзень, які вялікім зыркім літаўскім ўпісаны ў гісторыю беларускага змагання за сваё незалежнае дзяржава. Збройны Чын Случчаку у дні 27-га лістапада 1920 году, накіраваны супраць съмвонага ворага нашага нацыянальнага вызваленія — маскоўскага балшавізму, хай толькі прыгадаем яго, глыбока ўзрушае нашае беларускае сумленье на намінам аб тым вялікім абавязку, аб тэй вялічэйшай ахвары, якую злажылі герайчныя Случчакі на аўтар вызваленія нашае горка дас্বетчанне коштам Бацькаўшчыны. Во гэтыкі абавязак і гэта ахвара, што ўжо выканалі Слуцкія змагары 27-га лістапада 1920 году, чакае на кожнага з насу будучыні.

Гісторыя нашага народу знае шмат сліскучых збройных чыніў, калі нашы прафілі патрапілі на толькі абараніць не-парушынасць і незалежнасць сваё дзяржавы, але і уславіць беларускую зброю на ўсесвет. Тому, адзялочы славу памяці Слуцкіх паўстанцаў і ўсіх Беларусаў, што ахваравалі сваё жыццё ў змаганні за незалежнасць Бацькаўшчыны-Беларусі, прыпомнім тут, да речы, і аб адным з далейшых пэрыяду нашае змагарнае мінуласці — аб войнах Вялікага Княства Літоўскага з маскоўскай імперіяй 1507—1508 і ў 1512—1522 гадох, калі нашае прадзеды, кроў ад крыва і косьць ад касці якіх ёсьць нашае сучаснае беларускае пакаленне, барапілі незалежнасць сваёй гаспадарства супраць тae-же маскоўскай наваль, як і ўдзельнікі Слуцкага Збройнага Чыну ў лістападзе 1920 году, калі славная Слуцкая брыгада, створаная напраціту ледзі на тыдні на невіліцкай вольнай ад варожае акупаціі прасторы Беларусі — Случчыне, выйшла на змаганне з балшавіцкай чырвонай арміяй, што залявала ад усходу наш край, ёсьць тыдня паўстрымовала балшавіцкія горды, сплыла крываю, а не здалася панявольнікам.

У часах змагання нашых прадзедаў з маскоўскай, дзяржава нашае звалася Вялікім Княствам Літоўскім, Літвою, таму апісваючы войны 1507—1522 год, мы й будзем трывамца гэтых нашых старых імёнаў. У гэтым часе Вялікім Князем Літоўскім быў унук Ягайлы — Жыгімонт, які быў адначасна ў каралём польскім. Жыгімонт давялося дэйці ваявава з маскоўскім князем Васілем Трэйцім, які асабліва неінавідзе Літву ў часта гарварыў да сваіх баляраў: «Доколе конь мой буде ходіць, и меч рубіць, не дам покоя Літве».

Да першага вайны між Жыгімонтам і Васілем спрычынілася зрада аднаго з Северскіх літоўскіх удзельных князёў — Міхала Глінскага — які дзеля асабістых амбіций збунтаваўся супраць Вялікага Князя Жыгімонта. Глінскі напісаў быў маскоўскаму князу Васілю Трэйціму тайны ліст у якім пераконваў Васіля, каб той пачаў вайну з Літвою, прырачычычы пераход на бок маскоўскіх армій, але і іншых удзельных літоўскіх князёў. Васіль Трэйці, які ў саміх рыхтаваўся да вайны з Літвою, не чакаў дойдага і ў пачатках 1507-га году уварваўся на чале вялізарна, як на тысяч часы, арміі ў межы Вялікага Княства Літоўскага, палячы гарады ў вёскі, забіваючы жыхарства і рабуючы іхную маесцьць. Жыгімонт напраціту кароткага часу патрапіў змабілізаціі літоўскую армію і выйшаў супраць маскоўцаў. Аднак, Васіль Трэйці не адважыўся ўступіць у адкрыты бой з літоўскай арміяй і адступіў на прастору маскоўскіх князёў. Калі Жыгімонт распусціў сваё войска, маскоўскі князь паўтарыў напад на Літву ў 1508 годзе. Вялікі князь Жыгімонт у другі раз сабраў літоўскую войска і зноў выйшаў напрэймы маскоўскім рабадні-

ком, які з няменшою, чымся першы раз дзікасцяй, нішчылі прымежныя літоўскія прасторы. Але ў гэтым разам маскоўская армія ня прыняла бсю ў адступіці ў межы маскоўскіх. Літоўскіе войска прасльедвалі ў тутка маскоўцаў, што ў цікалі, хаваючыся ў непраходных лясах і балатах свае Радзімы, аднак, біз большасць удачы, бо непраходныя маскоўскія пушчы барапілі ім дарогі. Урэшце пеміж Літвою і маскоўскім было зроблена замірэнне на ўсю гаду. Пасля падпісання замірэння Жыгімонт распушыў літоўскую войску, пакінуўшы адно інвайлікі гарнізоны на прыгранічных замках, даручыў вайсковыя справы Вялікім Гетманам Літоўскому князю Кансстантыну Астроскаму і выехаў сам у Кракаў, дзе яго чакалі супраць Польскага каралеўства.

Маскоўскі-ж князь Васіль Трэйці, ледзь падпісаўшы замірэнне з Літвою, адразу ж пацічаў рыхтавацца да новае вайны з ёю. А таму, што ў часе першага вайны з Літвою Васіль Трэйці не адважыўся ўступіці у бой з літоўскім войскам дзеля таго, што яно, колькасна меншае за маскоўскіе, было, аднак, шмат ляпей азброенае тэхнічна і перавышала маскоў-

(Заканчынне на 7-ай бачыні)

Натальля Арсенінава

Вы пайшли паміраць

Памяці Слуцкіх Змагароў

«Мы пайшли паміраць,
каб жыла Беларусь».
Гэта звалася драма, якую прад съветам вы зігралі тады (ападаў напару лістапад і на вецыце ў рунь, і ў разоры...),
Вы зігралі «на біс» бяз суфлераў, бяз рад, бяз куліс, бяз кінкетаў,

— дзіўныя акторы.

Рэквізіт ваш быў прости:
рызман палявін паабапал, пры ўзълесці гасцінца сацьмелы, шчыльна ўбіты ў шчыт ельніку месяца кіні,

золь на вейках, сівы, важкі подал шынелі, жменя куль, трохлінейкі рамань прац рукі і бандаж у крыві — бел-чырвоны і белы.

Трыццаць начаў і дзен вы гулялі... Адны... і нікто,

і нікто вам ня біў у далоні, хоць гучней раз у сто, як званы ўперазон, сэрцы нечыя білі вам

там... панад лоняй недатканых красён, перасталай дзяжой, колкай голкай, што ў шво за съязіма

над калыскай, ставочнай паўночай ужо, неспакойна так білі,

балюча...

Але ўпойны, салодкі быў смак перамог, съпей крыва, маладая, узълётная радасць! Дык і гралі вы...

з верай, што ўрадзім, што Бог... і крыжы, што гужамі над пражай дарог, праразаслі, што каханье... Усьцяж вы гралі, аж роем дапалі мяжы, ўжко на воі тады, а трагічныя здані, аж хаплі съснелыя вусны вады з набрынілай, шчарнелае

Лані...

Тут — далі вам заслону...

і вы перайшли Рубіком свой няслады, а гэтыя славуты, каб, як здаўна, зноў кону пытаца: «калі?» неабутыя, шчасце тачаць для абутых, верадзіць вашай верай людзкія вульлі, ў рукі хухаць, у пясыці... и маўчаць, хоць баліць — у замкнёныя

стукацца дзъверы.

Мітусь год, стырты спраў прыгруслі крыжы, што над пражай дарог, напрысушвалі раны...

Але чын

Ты ўшлі Паміраць

будзе жыць,

аж на кінцу хінцу між збажын,

на съвітаны,

пакаленыні

кален ў крыва, у гразі,

прад Табою, съвятою, Айчына,

Аж Ты, Маці, гаркіх не сцалуеш съязін

з вейкай,

вуснаў

ды ранаў

Змаганынка — Сына.

Кастрыгчнік 1956.

«Наша справа - справа

праўдзівая...»

гэтае дваякае адлегласці? Які сэнс высліку ѹ ахвяры дае нам гэтае перспэктыва? Бо мы-ж зьяўляемся працягам даўгога ланцуга падзеяў, што ўзаемна спрычыніліца да чапляючыя адна за адну. І з нас гэты ланцуг прайдзе далей, і мы мусім стацца ягонымі зъвеньямі.

«Наша справа — справа праўдзівія» — заявілі ў 1920 годзе дзесяць тысяч слуцкіх абароннікаў свабоды і незалежнасці Беларускага Народнае Рэспублікі.

Дэкларацыя Рады Случчыны на была толькі пастановай. Яна была найтыйнейшым перакананнем тисяч людзей, што любілі сваю зямлю ўжадалі ёй добра. Яна была реальнаясцю, як разынныя былі кулі, штыкі і кроў на загонах Беларусі. Гэта адзін з наймайстэрнейшых дакументаў нашае найаванейшае гісторыі, дакумент беларускага незалежнасці, пад якім падпісаліся — не на паперы, а на сваёй зямлі — дзесяць тысяч паўстанцаў.

На жорсткіх дарогах жыцця нам шмат даводзілася цярпце і здабыцца на вытрываласяць. Рабілі мы гэта не толькі з саміх сібе. Нас трывале на духу нейкай вышэйшай сіле, што ѹдзе з адчуваннямі сябе неаддзельнай часткай вялікага нацыянальнага адзінства, часткай таго шляхотнага панянця, што мы акрэсліваем словамі «народ» і «бацькаўшчына». А ўсё-такі як мала мы ведам, што гэта — памірац! Тому часта ў цягніці на ўмёме ці на можам тых вартасці, за якія нашыя паліярднікі ў часінкі аддадлі сваё жыццё.

«Горка пакінуць зямельку родную і цябе, дарагі мі народзе, — «спад шыбеніцы» лісаў Кастусь Каліноўскі, на маючы імавет 26 год, — Грудзі застогніць, забаліц сэрца, але на жаль загінучь за тваю праўду»... На Случчыне ляглі сотні таих-жэ маладых і шчырых. «Беларусь павінна быць вольнай, незалежнай рэспублікай...» — дамагаліся слуцкія паўстанцы, і ў гэтае дамаганыне ўлажылі ўсё, што мелі.

А мы? — Сяняння мы прыгадваем мінулае. Было гэта 36 лістападу таму — даўно, вельмі даўно. І гэта даўнасць якія частва становіцца сціцімі між намі а гэтым пальмовым узрыва беларускага патрэтызму. Мы ўсюноўваем памяць, скіляем галовы. Аднак, ад лістапада да лістапада на мажом пазыўца гэлага пачуцця даўнасці, што частва параліжуе запал і мітэт нашых высілкаў. Але хіба мы самі — на мінулае? Хіба мы, ў нашым нацыянальным жыцці, пераставалі калі-небудзь дыхаць тым, што загінула да нас і за нас? Калі ў дзе мы абышліся, каб не называць тысячу жучанікаў і мільёнаў ахвяраў? Калі мы гарварылі аб тым, што мы хочам дасягнуць, каб не спамніця таго, што да нас зраблена?

І калі сучасніць — у мінульым, дык якіх больш мінулае — у сучасніці. Но хто з нас чырпаў сілы з тae на

(Заканчынне на 2-ой бачыні)

АД АДМИНІСТРАЦІІ
«БАЦЬКАЎШЧЫНЫ»

У сувязі з набліжэннем Новага 1957 году паў ўжо аднавіц падпіску па тыднікову беларускую газету «Бацькаўшчына». Іхна газеты астасцяна тая самая, што й дагэтуль, падпічкі «Бацькаўшчыны» будуть і ў 1957 годзе атрымліваць біасплатна месячны ілюстрацыйны часопіс для дзяцей

50-ая гадавіна «Нашай Нівы» й нашаніўства

Роўна пяцьдзесят год таму назад, 23 (паводле старога стылю 10) лістапада 1906 году выйшоў у Вільні першы нумар беларускай тыднёвай газеты «Нашай Нівы», якая бесьперальнина выходзіла бяз мала да канца 1915 года і стварыла сабой цэлую эпоху ў беларускай нацыянальным адраджэнні, званую агульна нашаніўскай.

«Наша Доля» ды і «Наша Ніва» ў першых гадах сваіх існаванін, будучы сучучнай галоўным палітычным тэндэнцыям геных гадоў, давала перавагу праблемам сацыяльным, хоць і не занядбовала пытанням нацыянальнага адраджэння. Гэтак ужо ў перадавіцы першага нумара «Нашай Нівы» за 1906 год выразна гаварылася: «Мы будзем старапца, каб усе Беларусы, што ім ведаюць, хто яны ёсьці, — зразумелі, што яны Беларусы ў людзі, каб пазнані свае права і памагалі нам у нашай работе». Хаця прыблізна толькі з 1910 году «Наша Ніва» даследуяла перавагу праблемам нацыянальнага адраджэння, але ўжо ў прыведзеных словах перадавіцы яе першага нумара сафармуваліася асноўныя лініі і яе нацыянальная праграммы: нацыянальнае ўсьведамленне беларускага народу, «каб усе Беларусы... зразумелі, што яны «Беларусы... і змагані за прыярвенніне ім людзкай годнасці — каб зразумелі, што яны «людзі, каб пазнані свае права». Вось-же гэтыя два лёзунгі — нацыянальнае ўсьведамленне беларускага народу і даваўшыя яму людзкай годнасці і годнасці поўнавартаснай нацыі, і сталіся галоўны ідэялагічны асновай усяго нашаніўскага адраджэнства: мастакі літаратуры і нацыянальна-палітычнага руху.

«Наша Ніва», падобна як і яе папярэдніца «Наша Доля», ад самага пачатку друкалася двума шрыфтамі: кірыліцай і лацінкай. Але з прычыны вялікіх друкаваных ворганаў, быў вынікам адкликання царскіх урадаў у 1905 годзе забароны беларускага друку, якая трывала ад 1867 году.

«Наша Ніва», падобна як і яе папярэдніца «Наша Доля», ад самага пачатку друкалася двума шрыфтамі: кірыліцай і лацінкай. Але з прычыны вялікіх друкаваных беларускіх друкаваных ворганаў, быў вынікам адкликання царскіх урадаў у 1905 годзе забароны беларускага друку, якая трывала ад 1867 году.

Гісторычна ролі значэнні «Наша Нівы» ў цэлай нашаніўскай пары выступаюць у двух галоўных аспектах: нацыянальна-палітычным і літаратурным.

Абоды гэтыя маманты на былі асобнымі і незалежнымі ад сябе пльнімі, але ўзаемна сябе дапаўнялі і фармавалі такім чынам цэласць беларускага нацыянальна-адраджэнскага руху.

Усе-ж іншыя ідэялагічныя кірункі нашаніўства выпілывалі з гэтых двух асноўных мамантаў і былі толькі іхным далейшим развязвіццем або дапаўненнем. Зы іх варта адцеміць наступныя, як найбольш харектэрныя і істотныя для «Нашай Нівы» ў нашаніўстве.

Перш за ёсць мамонт сацыяльны. Выступіўшы ў «Нашай Долі» і спачатку ў «Нашай Ніве», як галоўная і самастойная праблема, з часам становіцца неадлучнай арганічнай часткай шырокай нацыянальнай праблемы. Гэта пытанье фармувалася так, што сацыяльная няволя беларускага народу ёсьць адначасна нацыянальной няволяй, бо эксплятуе яго на Беларус, але нацыянальну яму чужы польскі пан, або расейскі чыноўнік і памешчык. Як адзін, гэтак і другі імкніца на толькі трывамаць беларускія сялянскія масы ў сацыяльнай залежнасці, але ў роўнай меры і ў няволя нацыянальнай, стараючыся іх спалянізаціі або зрусыфікацыі.

З такога юклду нацыянальных і сацыяльных узаемадачыненій у Беларусі выводзіцца і палітычная тэорыя, аў бясклясавасці беларускага народу ды адсутнасці ў ім класавай варожасці клясавага змагання. Гэта тэорыя, зародзіўшыся ў раннім нашаніўскім часы, ўзнайшоўшы шырокое адлюстраваньне ў нашаніўскай літаратуре, становіцца по-тому адной з галоўных ідэялагічных асноваў на толькі беларускага руху на-

макратычна меншавіцкага, а не бальшавіцкага кірунку, прытарнаваная нацыянал-камуністычнай у БССР у дваццатых гадах. І яны, галоўна іхны лідар праф. У. Ігнатоўскі, разглядалі, што экспаніялістичнай Грамады, у першую сплятатарскую славі Беларусі — буйныя зямельныя собынікі, хварыканты, купцы і г. д., былі або людзімі чужога краінікамі ў ідэялагічнай «Нашай Ніве».

«Наша Доля» ды і «Наша Ніва» ў першых гадах сваіх існаванін, будучы сучучнай галоўным палітычным тэндэнцыям геных гадоў, давала перавагу праблемам сацыяльным, хоць і не занядбовала пытанням нацыянальнага адраджэння. Гэтак ужо ў перадавіцы першага нумара «Нашай Нівы» за 1906 год выразна гаварылася: «Мы будзем старапца, каб усе Беларусы, што ім ведаюць, хто яны ёсьці, — зразумелі, што яны Беларусы ў людзі, каб пазнані свае права і памагалі нам у нашай работе». Хаця прыблізна толькі з 1910 году «Наша Ніва» даследуяла перавагу праблемам нацыянальнага адраджэння, але ўжо ў прыведзеных словах перадавіцы яе першага нумара сафармуваліася асноўныя лініі і яе нацыянальная праграммы: нацыянальнае ўсьведамленне беларускага народу, «каб усе Беларусы... зразумелі, што яны «Беларусы... і змагані за прыярвенніне ім людзкай годнасці — каб зразумелі, што яны «людзі, каб пазнані свае права». Вось-же гэтыя два лёзунгі — нацыянальнае ўсьведамленне беларускага народу і даваўшыя яму людзкай годнасці і годнасці поўнавартаснай нацыі, і сталіся галоўны ідэялагічны асновай усяго нашаніўскага адраджэнства: мастакі літаратуры і нацыянальна-палітычнага руху.

Побач з гэтым, нашаніўскае адраджэнства старалася аднаўляць у памяці народу ягону слáную гістарычную мінуўшчыну, цяпер народам забытую або прысадчаную чужынцамі. Вылікаючы ў народнай съведамасці мінуўшчыны, магутнасці і славы беларускага народу, мы знаходзімімі балады ўсіх нашаніўскіх паэтаў. Але ўса ўсёй сваёй паўні ён прайвіцца ў творчасці гэтым.

Гэтак беларускай літаратуре нашаніўская адраджэнства старалася аднаўляць у памяці народу ягону слáную гістарычную мінуўшчыну, цяпер народам забытую або прысадчаную чужынцамі. Вылікаючы ў народнай съведамасці мінуўшчыны, магутнасці і славы беларускага народу, мы знаходзімімі балады ўсіх нашаніўскіх паэтаў. Але ўса ўсёй сваёй паўні ён прайвіцца ў творчасці гэтым.

Разам з гэтым, «Наша Ніва», як ужо ўспаміналася, узбудзіла магутны літаратурны рух. Яна сталася цэнтрам усіх бяз выключэння беларускіх паэтаў і пісменнікаў, якія дэбютавалі на яе бачынках і друкавалі ў ёй свае наўленішнія творы. Апрача г. зв. старых нашаніўцаў, як Цётка, Ядвігін Ш., Карусь Каганец і іншыя, што началі пісаць яшчэ да «Нашай Нівы», на «Нашай Ніве» ўзгадаваліся й запладняліся яе ідзямі ўсе беларускія паэты і пісменнікі дадзенасці, якія з чацвёртага год — 600 карэспандэнций з 321 пісменнікамі.

Разам з гэтым, «Наша Ніва», як ужо ўспаміналася, узбудзіла магутны літаратурны рух. Яна сталася цэнтрам усіх бяз выключэння беларускіх паэтаў і пісменнікаў, якія дэбютавалі на яе бачынках і друкавалі ў ёй свае наўленішнія творы. Апрача г. зв. старых нашаніўцаў, як Цётка, Ядвігін Ш., Карусь Каганец і іншыя, што началі пісаць яшчэ да «Нашай Нівы», на «Нашай Ніве» ўзгадаваліся й запладняліся яе ідзямі ўсе беларускія паэты і пісменнікі дадзенасці, якія з чацвёртага год — 600 карэспандэнций з 321 пісменнікамі.

Брама з абразом Найсвятае Дзевы і з магутнымі конінкамі па бакох яго. Гэта звычайнія вароты для праезду аўтобусаў Белдзяржтрансу. Абшараныя, латаныя ды пералатаныя яны змайкою ўсю плошчу будынку, дзе мы дарма шукаем якога небудзь съледу ягонага ранейшага прызначэння. І нечакана я ўздрыгнуў. У вузкім праходзе паміж аўтобусамі на падлозе я заўважыў частку мазаічнага надпісу. Адштурхнуўшы ў бок аўтобусаў і вызваліўшы з-пад ягоных колаў надпіс, мы прачытали:

Salve!

— а пад ім меўся паміж першай і апошняй літарамі старога альфабету, паміж Альфай і Омегай-Лібарум-Крыж Канстанціна Вялікага.

Salve!

— або ў перакладзе з латыні —

Дабрыдане!

Далёкая мінуўшчына сардечна вітала нас. Хто-б ты ня быў — кароль, ці жабрак, праваслаўны ці каталік, дзед ці дзіця.

Salve!

І прыгадалася мне з натхнёнага агніпісу-Апокаліпсіса:

«Я ёсьць Альфа і Омега, пачатак і канец, кажа

Госпад, які ёсьць, і быў і прыйдзе, Уседзяржышльцъ.»

А пасярэдзіне-Лібарум, што меўся на сцягах рымскіх легіёнаў, кръжы магутнага імпэратара Рыма і закладніка Канстанцінополя, з якога асвяціла Беларусь Святло Хрыстовае. Па свайму, па праваслаўнаму, я ў душы пабожна перахрысьцісці з і болем спакінью святыню.

— Вы хлусце — скажа мне той ці іншы прыхільнік «Рускага Голоса», паміж якімі ёсьць ладні зусім не благіх, але спадманутых савецкай пропагандай Беларусу з старое эміграцыі. — З того часу, як вы бачылі Воршу мінула 17 год. Нянавісць палітычнага эмігранта асляпіла вашыя очи. Вы адараваны ад штодзённага сучаснага жыцця, ад цяпершчыны свайго народу і краіны. Вы таму зусім не ўяўляеце сабе сучаснае Воршу.

Аднак я ня думаю, каб тая сувязь нянавісць ды мяне асяліці. Мне запрашылі не давацца, абы чым ні на каліва не складаць. Бачыць у Воршу помнік работы скульптара Бэмбала героя Савецкага Саюза Канстанціна Заслонаву, імя якога на-

Думкі савецкага мастака

У нашай сацыялістичнай краіне на ў новай сістэме сельскай гаспадаркі, лёгка маляваць пейзажы. Камуністычныя партыі і ў гэтым жанры вымагаюць паклён на калгас. Мастак прасякі-нуты буржуазнай ідэялітэй, стараеца паказаць у дэталях, што сяляне не шануюць калгаснага поля». І гэтым да-лі, і гэтак далей. Чаго толькі не на-плёў у сваёй зноснай крытыцы! І што вы думаець? Не абыўшлося спакойна. Пачалі мастака цягаць у вадпаведныя ворганы. Тыцілі яму пад ногі апошнюю буржуазнай краінай, якія падыходзілі ў сваёй зноснай крытыцы! І арыштавалі сабра.

Ну, а скажэце! Што можа даць беларускі краівід — поле, бэрэзкі, ручай? Як тут абрэгунтаўца палітычна? Хіба што белья бэрэзкі намаляваць чыро-вымі? А папрабуйце гэта зрабіць, і вас авбінаваць у фармалістичным ухіле, абазвуть буржуазным мастаком, або ў лепшым выпадку прыпіцуць хваробу — дальтанізм.

Мой сябра намаляваў прыгожы пэйзажі: заход сонца, жытнёвае поле паў-жытнёвае. Іх — дарога з калінай.

Здавалася-б, якога тут шукаць ідэялітэйнага зъвесту? А вось адзін прыяцель крэтык напісаў у газэту рэцензію:

— У гэтым абрэзку, — зазначыў ён, — паказаны ўраджайнае калгаснае поле. Дарога з глыбокай калінай сымбалізуе наш шлях да сацыялізму. А падламаны колас, які асветлены апшыннямі сонца, гаворыць аб тым, што толькі ў колективе сіла, а не ў ваднаасобнай гаспадарцы.

Этак мацінчык выхваліў, — гэтак падвой пад усю творчасць ідэялітэйную базу, што нават працу майго сябру ў Москву павезлы.

Цешыцца мой сябра і ўжо на стаўнічую прэмію прыдзяліцца. Ажно рапатам ішчысьце: «Варожыя тэндэнцыі прасоўвае сацыялістичныя заснаванія народу». Але якія паказаныя прыдзяліцца?

Некаторыя хітрышкі мастакі ўзяліся за постапец Сталіна. Гэты-ж правадыр не падвядзе, ён непамыльны, на-дзеіны. Яго малявалі ў розных позах. Ажно бачым, і ён на хіткім п'едэстале.

Дык вось цяпер мастакі пераходзяць ізноў да старога лысага. Аднак я, аса-біста, і на Леніна гляджу ўз недаверам.

Усяк можа здарыцца. Намаляеш яго, а потым адна толькі наўпрыемнасць бу-дзе.

Можа лепш натурморты маляваць. Тут ужо на прычэпіца.

K. Рамановіч

ролью на нашай адраджэнскай літаратуры такія ейныя вядучыя й рэпрэзентатыўныя прадстаўнікі, як Янка Купала й Якуб Колас, трохі пазней Максім Багдановіч, Зымітр Бядуля, Алеся Гарун, Цішка Гартын, Канстанцыя Буйла, а яшчэ пазней Власт (Вацлаў Ластоўскі), Макс

Супраць савецкага імпэрыялізму ў паняволенія Вугоршчыны

Мітынг Парыскага Блёку ў Нью Ёрку

Кантактнай Камісіяй Лігі Вызваленчыя выслана Прэзыдэнту ЗША Айзэнгаўру, Сенату і Кантрэсу.

Выступленыні прамоўцаў былі пераплещены на выступамі армянскага тэнара і ведамага беларускага баса П. Конюхова, пры акампаньемэнце праф. Е. Зубковіч.

Уесь праабег мітынгу быў награны на плёнку радыем «Вызваленчыне» для выкарыстання ў передачах у Савецкі Саюз.

ПРАМОВА

ПРЕЗЫДЕНТА М. АБРАМ ЧИКА, СТАРШЫНІ ЛІГІ ВЫЗВАЛЕНИЯ НАРОДАУ СССР (ПАРЫСКАГА БЛЁКУ)

11 лістапада — Дзень Замірэння — раздасны дзень для ўсяго вольнага съвету. У гэтым дні сотні мільёнаў матак занеслыя малітву падзялі да Усявішнія, што пагроза съмерці для іхных сыноў была адхіленая. Німа для людзей большага шчасця, як у свабодзе і супакоі якімі абдарыла іх Божая Натура.

Дух і сэнс таму гэтага дня — вядомі. Але гэты шчасцілівы дзень, на жаль, не гасціцца даўго ў краінах нашых народу. Неўзабаве месца ягонае заняў крывавыя бальшавіцкі «октябрь», які прынёс нам зусім іншыя дух, іншыя паветы, якіх, як паветы ягонаі паўночнай балцкай шчытніцы Чырвоныя «Октябрь» — гэта ня толькі сымбал крыві, гэта — рэальнасць. Там, дзе ён запануе, там лъялося няспынныя рэкі крыві.

Сяляні ўесь вольны съвет назірае адну з найболыш жудасных драмаў аднае з шматлікіх ахвяраў бальшавіцкага людзазабойства па той бок зялезнай заслоні. Але, апрача зялезнай, існуе яшчэ другая заслона — сталёвая.

За геній заслонай, якая аддзяляе ад вольнага съвету народы г. зв. Савецкага Саюзу, хаваючыя яшчэ горшыя злачынствы крамлёўскіх забойцаў. То, што сяячынія пабачыў вольны съвет за заслонай зялезнай, робіцца і дзяліцца на працягу 39 год сярод народу СССР, за заслоной сталёвой. Бальшавіцкая практыка, праводзіжаная сярод сатэлітных народу на працягу 11 апошніх год — ёсьць толькі пачаткам таго, што практыкалася і практыкуецца бальшавіцкімі тыранамі сярод нашых народу у СССР.

39 год таму, калі нерасейскія народы, карыстаючы з развалу царскіх імперый, абвесылі свае незалежныя дэмакратычныя рэспублікі, Крэмль пачаў із імі бязылітасную вайну, затапляючы іх крываю. На Беларускую Народную Рэспубліку, ад самых першых дзён ейнага заслананья, былі накіраваны панцырныя войскі і дзікія чохісткі горды, якія звышчылі маладую Беларускую Рэспубліку на працягу 11 месецяў.

Гэтакаму-ж жорсткаму ўдару, амаль адначасовы з Беларускай падпушлікі народу Ідель-Уралу й Туркестану, праіснавашы вольнымі гэтаксама каля 10-11 месецяў. У сакавіку 1920

ных у Амерыцы курыных фармаў сказаць, што ягона фарма, на якой ад трох да пяці тисяч кураў абслугоўвае сям'я з двух-трох асобаў, з якіх яшчэ адна ў дадатак працуе на бліжэйшай фабрыцы ёсьць камбінат, які мае дзіржайнае значаньне, дык зусім слушным адказам будзе ягоны покатны съмен.

Мы не сумняваемся ў тым, што ў пасяльваенай Воршы спаленай усё-ж не фашысты, як сіцьвярджалася бальшавікамі на Нюрнбергскім працэсе, а імі, паводле сталінскага загаду аб «голай зямлі», зусім не цяжка плянаваць новую Воршу, хоць ва ўсім вольным съвеце пляніроўка гарадоў адбываецца бязь іхнага суцэльнага звязанія. Аднак «генеральны плян» перабудовы Воршы, які адзначана ў кнізе «Мастацтва Савецкай Беларусі», выдадзенай у 1955 г. у «Мінску», мае адбыцца па вузору «радыяльна» кальцавое маскоўскае сістэмы». Мэтраполія, сўразайская Москва, якую вычарпала сымбалізізацыйныя ейны Крываканы закавуляк, што, адыходзячы ад Місніцкага вуліцы да яе-ж і прыходзіць, мае стація прыкладам для калінінграшкага гарадоў. А хіба мы ня ведаем, што цяпер у Воршы ёсьць Красная (не Чырвоная) плошча, бо ёсьць у Москві Красная плошча, якую цалкам характэрыйзуюць крываючыя Любнае Мейсцы і маўзалей з муміяй Леніна ды Сталіна. І мы ведаем таксама, што ў цяперашній Воршы, акрамя праспектаў Леніна і Сталіна, ёсьць між іншымі і праспектаў Тэксцільщыкаў, які дарэчы складаецца з восьмі чатырохпавярховых дамоў. Пані, а можа ішэць асобаў, адданных дарошты савецкаму рэжыму, або не нашы браты і сёстры тэксцільщыкі скавалі ў касцёле Антона Падуанскага пад коламі аўтобусаў прызначанае таксама ім:

Salve!

бо нічога акрамя болю ня вычуваем мы за лёс свайго народу, якога крываю ад крыва звязаўся на чужынне.

Яшчэ Оўдзій казаў:

«Пакуль жыву, спадзяюся».

Спадзялемся і мы, палітычныя эмігранты, што ўрэшце-рэштаў нашая Бацькаўшчына станеца Вольнай і Незалежнай. Спа-

леглых у вабароне вольнасці і незалежнасці сваіх краінаў.

Мітынг Парыскага Блёку быў удалай імпэрай і адзначыўся вялікім поспехам. Назаўтра нью-йоркскі газэты памяшчалі справацаў да ім.

Уесь праабег мітынгу быў награны на плёнку радыем «Вызваленчыне» для выкарыстання ў передачах у Савецкі Саюз.

Звыш 100 мільёнаў нерасейскіх народу, з іхнімі багаццішымі тэрыторыямі, былі абернены ў калёніі Крамля. Крамлёўскі каляніялізм адрозніваеца ад каляніялізму заходнія тым, што ён, апрача эканамічнага эксплататацы, імкненца да поўнае духовае і культурнае нівелізаціі нерасейскіх народоў, які быў съветкаю жорсткіх расправаў з летувіскімі партызанамі ў 1940-50 гадох і як ён чуў ад сваіх саброяў аб гэткіх звязыных расправах з партызанамі ў Захоўній Беларусі й Захоўній Украіне.

39 год каляніялізма-генасыдаўскай палітыкі Крамля ў краінах народу — гэта перманэнтная вайна паняволеных народоў із сваімі акупантамі. Гераічны супраціў бальшавізму каштаваў нашым народам больш 30-х мільёнаў ахваряў, што загінулі ў нявыканых пакутах, замораных голадам, задушаных у падвалах, замучаных садыстычнымі інквізытарамі — чэкістамі.

Ні адзін з найвялікіх народу съвету, ім Амэрыка, і Францыя, і Ангельшчына имілі столькі ахвяраў у часе Першага І другога Сусветных войнаў разам, колькі ахвяраў меў кожны з найменшых наших народоў у паасобку на практыку бальшавіцкага крамлёўскага паняволенія над імі.

Сталёвая заслона хавала ад вольнага съвету ўсё жахлівія крамлёўскія злачынствы. Зялезная заслона, якія вядомыя съвету першымі залітіямі, раздышваліся чэкістскімі трактарыстамі. Да 30 мільёнаў не-пакорлівых Крамлю людзей апніўліся ў кандэнтрацыйных лагерах, прызначаных на поўнае фізычнае вынішчэнне. Сотні тысяч ахвяраў паняволеных небясьпечных і непатраўных, паводле перакананія Крамля, ворагаў, расстрэльваліся на мясцох. На Украіне, як у вадні з найбольшых рэспублікі, дзеля аслаблення патэнцыялу супраціў Крамлю людзей апніўліся ў 1932 годзе штурчны голад. Ахвяраў гэтага жудаснага пакарання зыгінула ад 5 да 6 мільёнаў украінскага жыхарства.

На менш жахлівай форме генасыдызму быў ўжытая ў дачыненні да 6 не-вядомых народу з вынішчэнем імі не-яшчэ на Крамля ў часе г. зв. Другой «Отечественны» Вайны. Народы Чэчэна-Інгускай, Карабеўскай, Балкарскай, Калмыцкай і Крымскай Аўтаномніх Рэспублік былі ўшчэнт вынішчаны. На палах СССР народы гэтага, дагэтуль адзначаныя межамі аўтаномніх рэспублік, съялі ўжо на існуюць, тады што іх існуюць ужо ў геніях народы.

Палкоўнік войскаў НКВД Г. Барлуцкі, які браў актыўны ўзел у ліквідацыі Чэчэна-Інгускай Рэспублікі (з атам і іншых), больш трох гадзін апісваў перад Амэрыканскай Сінадской Камісіяй Кэрстэна дэталі ўпішчэнія гэтых народоў. Пасля двухмесячных падстудных «майзіўраў» армії НКВД на тэрыторыі Чэчэна-Інгускай Рэспублікі на працягу колькіх гадзін было затым арыштаванае ўсё поўмільёнае жыхарства гэтага народу. Нарыхтаваны эшалон таварных вагонаў набіваліся, як селянцы ў бочку, мужчынамі, жанчынамі, дзецьмі, замыкаліся, плямбоваліся. Яшчэ да дапраўкі гэтых вагонаў людзі, замкнёныя ў іх, падымалі ад нявыносных лютайскіх марозаў жахлівія ліманты... Праз тры дні паднімалі ліманты склаціна, ад гадоду ўсіх смагі. Раўлы каровы, асли, вылі сабакі... Войскі НКВД пасыпешна былі выведзены, з бязыніх дэмаралізацый. Краіна асталася

Зымірок Бядуля

Салавей

АПОВЕСТЬ

АД РЭДАЦЫІ: 3-га лістапада сёлета мінула пятнаццатая гадавіна з дні съмерці выдатнага беларускага пісьменніка й пастыя Зымітрака Бядуля (запраўднае прозаічнае Самуіл Плайлін), які памёр калі гораду Уральска 3 лістапада 1941 году. Бядуля нарадзіўся ў 1886 годзе ў мястэчку Пасадзе Вялікага Княства Літоўскага. Гэта мястэчка ў 1928-29 гадох, увойдзе ў пэрияд бязылітаснага крамлёўскага генасыдызму. Сымптомам гэтага ёсьць рэакцыя Крамля на слушныя патрабаванікі вугорскага народу.

Можна быць упэўненым, што пасялька падзеяў у Польшчы й асадліва, пасялька вугорскія трагедыі, зялезная заслона таксама ператворыцца на неўзабаве ў сталёвую, і сатэлітныя народы не-пазыбжні із стады падступна-непаў-скага перыяду, перагатавыя нашымі народамі да 1928-29 гадоў, увойдзе ў пэрияд бязылітаснага крамлёўскага генасыдызму. Сымптомам гэтага ёсьць рэакцыя Крамля на слушныя патрабаванікі вугорскага народу.

Драма, якую разыгралася ў Вугоршчыне, у самым цэнтры ўсходнепаліскага кантактнага, здрынула ўсім цывілізацыйным съветам. Але ці-якія ня больш жахлівія фіналы агульна-людзкай трагедыі было-б, калі-б цывілізаціі съветаў аблежаваў сваю ўлагу адно залізну заслонаю, не заглядаючы за сталёвую? За заслону, дзе больш сотні мільёнаў людзей гераічнай, на працягу 39-х год, няиспуненна змагаеца з нячуванымі на съвете-цэторам, чакаючы ўесь час дапамогі ад чычесцілівага вольнага съвету. Нядайныя бунты на Каўказе (у Грузіі ды Армініі), няиспуненны партызанскі супраціў на Украіне, Беларусі й іншых рэспубліках нерасейскіх народоў СССР хіба гэтага съгнаны, высыланы вольнаму съвету, на просьбу памогі?

Мы не патрабуем ад свободнага й ма-гутнага съвету вясеннае інтарэнцыі, мы не патрабуем, хоць і заслужанага, зын-шчэнія крамлёўскіх забойцаў атамнай (Заканчэнне на 8-ай бачыні)

дзялімся, што адыйдзе ў нябыт і станеца архіўным здабыткам прыказа:

Аднак мы ня толькі спадзялемся, але, скарыстоўваючы ўсё свае мачымасці, змагаемся за ажыццяўленне нашае Сіяўто Национальнае Ідэі.

Мы чуемо дагэтуль, як паводля «Пскоўскага Першага Летапісу» у 1514 годзе:

«Бысть побоице веліе Москвічем с Літвою под городом под Оршою, і воскріша і возопіша жены Оршанкі на трубы Місковскія, і слышаті было стуку і грому великому межы Місковічі і Літвою».

Мы не забываймо, як паводля «Летапіса Вялікага Княства Літоўскага»:

«І нашоў князь Канстантын войска Місковскія за Воршу горадам, за Дніпром, на рагу Крапіўніцы, і перабродзіўши з усім войскам і з дзэлы цераз Днепр, і ўдарыўся войскі межы сябе ў пятыні месяца сенцябра 8 дні, на самы празьвінік Раства Прачыстая Богамацеры. І быў бой вельмі вялікі, бо на руці было Місковы ў пяць кроці больш, ніжлі Літвы».

І памог Бог каралю Жыгімонту і войску Літвоўскому, іж Міскву на галаву пабілі, і ваявод, што найстарых усіх памялі...»

І можа нашае, а мачымі наступнае пакаленіе пабачыць, як адродзіцца, як зьдзесніца старая беларускага гістарычнай песьні, прысьвечанай той заўсякай бітве:

Масква стала наракаці,
Места Воршу пакідаці,
А як з Воршу уцікалі,
Рэччу невялічку пракліналі:
«Бадай ты, речанька,
Сто лет высыхала,
Як нашая слава тутка прапала,
Бадай высыхала
Да сканчэння съвету,
Што нашай славанькі ужо нету.

Юрка Віцьбіч

Верасень 1956 г., ЗША

Канец

Вельмі жывавы хлопчык быў Сымонка. Да ўсяго прыглядаўся да

Літаратурны Дацатак

Алесь Салавей

З ІНІЧЫ

Малым дзічком ты быў да маладосьці
і жыў між дрэў, між траў. Пльма рака.
Зіхцела вісь. Бязьмежжа весялосьці
гушкала съвет на крылы ветрака.
Ці-б не хацеў паўтору тэй любосці?..
Стырчма тырчыць шчапінне ў вялікрука.
Ні сонца ўшчэ, ні зоры ўзноў, ні зінічы
ня вернуць больш няянінай ранінай дзічы.

ШЛЯХ

.... Green in Summer, white in Winter,
Ever sighing, ever singing".
(H. W. Longfellow)

Усё ўздыхай і мучайся, і енч аж —
адчуеш там садоў і ніваў спель.
Красой вясны зяленівасць увенчыш,
з'яграеш ёй зімы ѿсьцідзеній бель.
Адзіны сльпье — пабожна нізка ўкліченыш
жыццю свайму, у ім — нязінум хмель:
у гушчарох — у лесе і за лесам —
нязблудны шлях нясыхільным Геркулесам.

КОЛА

І круціца гісторыі ўсё кола,
у ім — адзін і той-же самы дзень:
узмах крыла вышыннага сакола,
за небасьхіл прадонная карценя.
Высокі ўстрыб і нізкі звал. Наўкола
пазней жыцьці няўрыйсцілі струмень:
адведаца вісь, вярнуцца ўдол — ня спасці,
крылатым зноў радзіца на прапасці.

Алесь Салавей

Уладзімер Клішэвіч

Вершы

РАСПАКАВАНЬНЕ

У съвеце зману і уяў
мяшкі з праходу ў кут адсуньце.
Я іх даўно распакаваў
і мулка сеў на новым грунтьце.

У выпрашэнні сціплых спраў
я зіняў з каня часова збрую.
Усё, што мог, распакаваў,
души — нідзе не распакую.

19. 12. 1955

*

Я ня ведаю, што у будучыні будзе,
толькі сіньня кветкі аддзвілі.
Расчарованы ў сабе і людзях,
не знаходжу выйсьця на зямлі.

Што рабіць? Куды ісці? — скажэце.
Перарвалася маіх надзеяў ніч.
Цяжка мне у гэтым нудным съвеце,
а яшчэ цяжэй штодзённа гніць.

Я агнём жыву съвятое Беларусі
і целую ў мухах землю і траву.
Вось чаму я духам не здаюся,
вось чаму я на зямлі жыву.

17. II. 1955

Белая кветка шыпшыны завяла,
лісьцікі вечер растрося і раськідаў.
Адны зь іх павіслі на голачках дзідаў,
звалілася іншых на землю нямала.

Вечер і сонца над імі сваволіць,
цёмная нач зачароувае цішшу.
Кветкі галоўкамі больш не калышуць,
ім не падніща ўжо болей ніколі.

Чорны узор на ёй съмерць малівалася,
можа спажытак галодных акрыдаў?
Лісьцікі вечер растрося і раськідаў,
белая кветка шыпшыны завяла.

11. 6. 1955

Нічым не пацешыла сэрца маё
краіна цяпля і прыгажосці.
Чужое быстактна съпявает трёх
тому, хто няпрошаным госьцем.

2. 11. 1953

(Заканчэнне на 6-ай бачыні)

пан Вашамірскі, якому належалі ўсе вакольныя вёскі, той самы пан, які купіў яго, Сымонкі, бацьку за каня ў суседніга пана Есаёлоўскага, быў цікавым для хлопчыка. Ён наглядаў і за панам.

Што-ж! І кузурка, што паўзе па лісьціку, мо' думае, што съвет створан спэцыяльна для яе.

Школу жыцьця Сымонка пачаў праходзіць, маочы шэсцьці гадоў ад нараджэння. Спачатку пасвіту гусей на вялікім выгане, пасль — съвіні; за гэтым давалі пад яго алеукі авечак, потым — кароў, а ў канцы зрабіўся і баранавалокам.

Ён паволі і грунтоўна падымайся ўгору па лесьніцы му́жыцкай навукі.

Апрача гэтага, Сымонка меў яшчэ нязвычайнную здольнасць, якія навучыўся ў палёх і лясох пана Вашамірскага: падрабляць гукі прыроды і жывых істот.

Гаўкаць па-сабачаму, кукарэкаць, як певень, мяўкаць, як кот, мэкаваць, як цяляе, вісь па-воўчаму — было для яго самай якім — кароў, а ў канцы зрабіўся і баранавалокам.

Ён да таго па-мастаку мог брахапаць, што перадаваў самыя замыславатыя тоны і пералівы голасу кожнага паасобку сабакі з псырні пана Вашамірскага.

Падрабляць голас і інтанацию людзей было для яго самым простым жартам.

Ён мог губамі перадаваць дзынканыне пчалы, гуд камара, шэпі лесу, скрып варот. Кракаў, як варона, кукаваў зізюляй, съпяваваў жаўранкам і заліваўся салаўём на розныя лады, на ўсялікія манеры.

У дадатак ён мог яшчэ падрабляць рухі і міміку.

Здаецца, як можна адной мімікай твару паказаць пейні?

А Сымонка мог — скорчыць такую фізіяномію, зробіць та́кія вочы, што кожны гаварыў:

— Певень, дый годзе!

Скакаць, як зяць, як цяляшка, — гэта навет увагі ня варта. Вялікія кемніцы да ўсяго гэтага была ў Сымонкі. Ён сваім дзівацікам талентам сам захапляўся, углыбліяў яго, разъвіваў, адшліфоўваў. Гэта ня было ў яго толькі забавай дзіцячымі гадоў, — наадварот: практыкаўваўся ў гэтым штукарстве з кожным годам усё больш і больш.

Цяжка вытлумачыць, чаму спадабалася яму якраз такое штукарства, а не, напрыклад, ігра на музычным інструменты

Міхась Кавыль

Новыя вершы

*

Хтось прарочыў, а кон перайначыў:
Ня збылося і збудзеца ці
Гэтак вомбігам, спраўца гарачы?

Рубікон мо ія нам перайсыць,
На мае, на твае спадзіванні
Ветры вэто паклалі ў трысыці.

За гарамі ружовыя раныні,
А навомацак-дзіды жыцьця.
Сэрца нехаця хто не параніць?

Срогай рытмінай кволасьць зацяў,
Пад замок, зашыфрованы — крозы.
Весялосьці расхрыстаю съяг —

На съягу воя цёплія сълёзы...

17 жніўня 56 г.

ТРЫЯЛЕТЫ

L

Я падслухаў цябе ля крываць,
Улюбленец багінь трываляет.
Прыгажосці твай таямніцы
У сінявым трывоне зарыці,
Што у сроньнях хвалі глядзіцца
Там, дзе сумны схіліўся паст.
Я падслухаў цябе ля крываць,
Улюбленец багінь трываляет.

Апошні раз даю зарок

Урэзаны песьні сумнай крываць.

Яна, змагарнасць парок,

Зблівае з рytmu воніх крок:

Аб ёй скажу якіс прарок:

Яе узвышша — замагільле.

Апошні раз даю зарок

Урэзаны песьні сумнай крываць.

3

«Ня было і няма весялосьці...»

Ул. Дудзіцкі

«Ня было і няма...» І на трэба.

Весялосьцю ная купіш тугі.

На абрuse блакітнага неба

Ёсць акрец няспытаны хлеба,

Найвялікшая сэрца патрэба

На аблоні, дзе вечер тугі...

Ня было і няма... І на трэба.

Весялосьцю ная купіш тугі.

4

Не, я плакаць ад злоснікаў съмеху,

Я valeo съмияцца да сълёз.

Дон Кіхот галосяць — пацеху!

Старадумы — пазы пра стрэху!

Ідыёты — маўклівага рэха!...

Ці-ж паст не пад сонцам узрос?

Не, я плакаць ад злоснікаў съмеху,

Я valeo съмияцца да сълёз.

Жніўень 1956 г.

*

Душой шырокай удзіўляю я съвет,
Скупы, зайдзроны, на чужое падкі.
Хлусы, сусці пляскали у ладкі:

— Браток, ды ты-ж найлепшы наш паст!..

Ганьёй сасмаглай, што чмілі на цвёт,
Бадзяті цёмныя, жыцьця ападакі
За мной сцігальі, адтанталі пяткі,
Цягнулі ценъ мой п'яны ў кабарэт.

О, зрадны кон! Супольнікі вясельля
Мяне ці ўспомяць за сталом пахмельля?
Праносіць Бахус міма сіні нос...
Хвала табе, мой апякун цвярозы!

Благаслаўлю той дзень, што мне прынёс
Спакойны сон і пра буджэння крозы!

1956 г.

*

Аднойчы бачыў у трывожным съне:
Зямля ў вагні, у грокаке і гуле...
Ідзе праз буры буйнае разгульле
Мая душа у госьці да мяне.

Вісіце Хрыстос, распяты на съянне,
І съвекчу ставіць на нагах матуля...
Вылаізіць чорны дамавы з атульля,
Нясе мой меч, забыты на вайне...

такая дрымотная ціша, што сполах бярэ. Панскі фурман махнуў у паветры даўжэнай пугай. Яна самастрэлам заўсёды стралае, а на гэты раз анямела.

Захадеў пан Вашамірскі загадаць камусыці дашь дваццаць бізнуў — голасу на мас...

Усе галасы зямлі захаваны ў кулаку Сымонкі.

Пры гэтым вырабажэнні Сымонкі пайстуюць, як жывыя, съмінныя малюнкі: людзі, жывёлы перапалоханы. Не разумеюць, што чыніцца вакол. Кажны пасобку думае — ці ён аглох, або съвет увесе вымірае.

Сымонка бачыць перад сабою нябывалыя, дзівацкія малюнкі.

Нацешыўшыся ў меру такім фокусам, ён — фокуснік які забраў у жменю ўсе гукі зямлі, — раптам расчыніе кулак, і галасы, песьні, скрыпы, шумы, стоны, стрэлы, шлахі, звоны пачынаюць съпящацу ў свае раненайшыя месцы, як няядочны дождик. Для Сымонкі можа навет і відохі, бо ён адчувае рух і хвалівінне паветра ад кожнага гуку і шуму; для яго, калі прайшоў гук які, — тое саме, што жывая істота, якую можна нацамаць рукою. Вось як-бы праходзіць чалавек із жывеліна...

Рыгор Крушина

Вершы з Капры

* *

На шырокой террасе —
радасць звонкай гітary.
Некта сэрцам стараўся
дагадзіць майё мары,
дагадзіць майё песьні
на сулад, адмыслова.
І сплюталіся цесна
гукі струнаў у слова.
І я слухаў той голас —
сілу тонкай прынады.
На жыцьця майго полюс
паплыві сэрнады,
паплыві нада мною,
над маё самотай
характэрством, цяплынёю
і салодкай плащчай.
Я ў пакуце пакора,
засмучоны салоўка.
Непазабытае гора,
я на горле віроўка.
Гуль праходзіць праз прызму,
лачудціх — замова.
на Капры капрэзна
ў песьню просіца слова.

* *

Выразаеш сэрца на агаве
і гаворыш любой пра пачуцьці...
Ты разбюо памятку паставіў,
як разбюо эротыка ў закуцьці.

Ты далонь зялённую параніў
беднай жыцьцярадаснай расыліне.
І стаіць яна ў набожным стане,
чуе ў садзе музыку Рэсіні.

І свае мясцістая далоні
разъвінае, молячыся сонцу.
Вось любоў у залатым палоне.
а тваа палошчца ў палоны!

Лёгкадумнасць. У руце сыдзіорык.
Сок густы і смыгя маладая...
Колькі розных літараў і зорак
Спад ляза на зеліве спадае!

Калі маеш сэрца, дык навошта
выразаеш сэрца на агаве?
Усёроўна гэтым дзікім коштам
не заслужыш прыязыні і славы.

* *

Даўно завялі анёмыны...
Чужая прыйдзе — ў съвет пакліча
У Рафаэлявай Мадоны
зазызноць вочы таямніча.

А я зірну і усыміхнуся,
і позірк мой сплюта з дзявочым,
і мы ў сълікоце і спакусе
напэўна шмат чаго захочам...

І разам радасць, боль і муки,
і ёсць на белым съвеце,
адзінскім руham схопяць руки
ў гарачым поціску, прывеце.

* *

Мы з табою ляжам
блізу хвалі.

Над бязълюдным пляжам —
сінь, каралі...
Гэта твае вочы,
твае вусны,
і твой съмех дзявочы
так спакусны.
Ці я раз плячыма
паціскала:
тут усёмагчыма
ў гордых скалах.
Тонкі шоўк бікіні
скраў твой сорам...
Мора пену ўськіне, —
мы паўторым,
лясьнем даланямі
на тэй хвалі,
у якой мы днямі
пал хавалі.
* *

Цыкады ў перазвоне.
Гляшчаркі на скале.
Ля высipy Фаралёні
паюць, съмлююща хвалі.

Круты ўзьбярэжжа выступ
у мокрай парусіне...
Навокал урачыстасць
зямлі і чыстай сіні.

І небасхіл і мора
звязала сонца гужам.
Дармо ад сълекі змора —
я выглядаю дужым.

Басонаж на каменьні,
на войстрым і шчарбатым,
стаю, і ў захапленыні
пяю з блакітным съватам.

Рыгор Крушина

Дзе толькі не стагналі мы.
Я з болем часта ўспамінаю
і воды мутнай Кальмыкі,
і хвалі сінія Дунаю.

Перада мной стаяць дамы,
высока цыгнучыся ў неба.
Чаго не спрабавалі мы,
каб толькі мець кавалак хлеба.

Бязылітаснасць жыцьця зямлі!
Ты слова добра гнявіца
каб на страшненным караблі
трымаца так цябе упартага.

5. 7. 1949

СЯБРОМ

Адзін лёс мы разам спаткалі,
гады турмы, выгнаныне у Сібір;
міналі на шляху чужкія далі,
нам ногі разаў азіяцкі жыві.

А мы ішлі, ня ззвешвалі галовы,
ніяслы з сабой агонь съвітых надзей;
былі нам гонарамі свабоды слова,
нішчаснымі былі сярод людзей.

Гады ішлі. І нас вайна спаткалі,
перамяніла нам на нова кайданы.
Загінула, сябры, нас у вайне ніямала,
а дзе магілі іх, а дзе ляжаць яны?

Шумяць трывожжа Беларусі нівы,
кальша вечер сонную траву.
Адзіны я з усіх сяброў шчаслівы,
ды толькі тым, што на зямлі жыву.

(Заканчэнне з 5-ай бачыны)

Сябры мае жыцьцёвых няудачаў,
прымече мой на разыўтаныне сум.
Няволю цяжкую мы ўсё-ж адплачам,
а Беларусі съяц я далей пануся.

16. 5. 1946

* * *
Родны край! Як забыць на раўніну,
на багатых палеткаў красу?
У выгнаныне свайму яны съну
прывітаныне здадёку нясуць.

Шіха гнецца на ветры калосысе,
мяккі подых шуміць у траве;
гэта музыку хвалі разносяць,
плаўна радасць песьня плыве.

Дзесяць далёка працяглее рэха
у гадзіну вячэрнія пары
бяструтобнаю песьні і съмехам
адгукнулася ў сінім бары.

Кажны дзень я трывожна згараю,
памірыца з жыцьцём не магу.
Толькі вы, успаміны аб краю,
разгнянене ў сэрцы тугу.

Бэрлін, 10. 12. 1944

Уладзімер Клішэвіч

иная зява тым больш выклікае недаречнисці, калі ўзяць пад увагу, што ў БССР цяпер жывуць і працуюць такія спіцыялісты ў галіне беларускай народнай песяннай творчасці, як Шырма, Аладаў, Турэнкоў, Пукст, Чуркіц і іншыя. Чаму-ж я ім тым, хто ведае беларускую песьню ад дзяяніства, хто працаваў над ёю ёсць жыцьцё, — былі даручаны афіцыйныя выступу ў друку па пытанню беларускага песьненага фальклёру, а чалавеку, які прыезджаў у БССР толькі на кароткі гастрол, катоўры па знаеніца ані на жыцьці, ані на гісторыі мастацтва беларускага народу?

Адказ будзе ясны сам сабою, калі прыгледзіцца да выснаваў дасыльданыні ўзгадаць палярнага таварыща Эвальда. Ён, звычайна, ня супраць беларускай песьні, навет візінае некаторую спіцыфіку, але яна вылікае, усё-такі і досыць многа ягоных незадаваленіні. У беларускай песьні, бачыце, няма «шырокага дыханья», занадта «вузкія лады», не хапае «падгалоска», — толькі падобныя вынік расейскага вучонага мастерства съвітчыць аб аўтэктыўнасці «запраўдную глебу» для росту й росквіту, мусіла-б асабіца кларапіца аб тым, каб справа дасыльданыні беларускага песьненага фальклёру была паастаўлена на належную вышыню. Навонікі, памылковы можна-б было гэта сабе і ўявіць, калі чытаеш афіцыйных съкъялініні, адзелах, камісіях, брыгадах, што лічыцца існуючымі ў БССР пры Акадэміі Наук, саюзах пісменнікі і кампазітары, у кансерваторыі, але вось што дзіўна: за ўсёв час існавання савецкай улады выйшлі ў съвет толькі два журнальныя артыкулы (навет, які праці) па гэтаму неабходному пытанью:

- 1) «Сацыяльнае пераасэнаванье жніўных беларускіх народных песьняў» (у 1934 г.) і
- 2) «Беларуская народная песьня» (у 1941 г.).

Абоды гэтыя артыкулы належанацца міністру культуры Беларусі З. Эвальду. Апошні

(Заканчэнне на 8-ай бачыне)

пакуль хто з пансікі гайдукоў па загаду цівуну бізуном іх не разгоніць.

Так праходзілі дзіцячыя гады Сымонікі.

II

Гарачы летні поўдзень.

Жніві.

Больш паўсотні кабет, маладых і старых, жнуць панскае поле.

Мігіцы сярпы мядзянкамі-зьмейкамі. Бялеюцца хусткі і съпіны жнеек. Бабы і дзяўчыні гнуцца да самай глебы — тварам да зямлі, а съпінамі да сонца.

На шырокім прасторы съветлажоўтага жытнія поля чуваць шорханыне.

— Жых-жах, жых-жах, — гутараць сярпы зь цвёрдымі съябламі.

Каласы нахіляюцца, пільна прыслухоўваюцца да глухога шуму. Туліцца-цісненца ў пяшчоце галоўка да галоўкі, а жніві душыць закарузлай, патрэсканай, мазалістай рукою цэлае племя жытніх съябліў.

Калас жніві шырьгаюць прыганятыя з бізунамі ў руках.

Вярхом на кані гарцуе цівун між мэндлікамі па іржаны.

Гроўнікі кръбчи.

На вялізныя дваровыя драбіны мужыкі кладуць снапы.

Траба весьці на панскае тумно.

У цівуну на плачо палаўніча стрэльба. Ён здымаете стрэльбу і пачынае ціліца ў стада варон, якое рассыпалася чорна-шэрымі плямамі па зжатым бізуні.

Цэліцца дўгата, съмешна жмурыць правае вока, падымае ўзгорак бровы над левым...

Сялянія пачалі пазяхаць калі вазоў, спынілі працу і давай

у гультайаватай зморанасці глядзеце, ці пападзе «пан цівун» у птушку.

Зашківіліся і жніві. Хоць прыганятыя, калі хто зазываецца, падгравалі бізунамі, але на гэты раз і прыганятыя таксама сачылі за стралцом.

Гонар і пашана яму ад паднівольных людзей...

Паважна і пільна цэліца цівун. Нібы зараз увесь прастор

наскроў прастрэліць.

Вакол ціха. Усе спынілі працу.

Павага, павага панскаму цівуну!

Адна старая сялянка на вышырпела — буркнула:

Уладзімер Клішэвіч

Вершы

(Заканчэнне з 5-ай бачыны)

Сябры мае жыцьцёвых няудачаў,
прымече мой на разыўтаныне сум.
Няволю цяжкую мы ўсё-ж адплачам,
а Беларусі съяц я далей пануся.

16. 5. 1946

* * *
Родны край! Як забыць на раўніну,
на багатых палеткаў красу?
У выгнаныне свайму яны съну
прывітаныне здадёку нясуць.

16. 5. 1946

Шіха гнецца на ветры калосысе,
мяккі подых шуміць у траве;
гэта музыку хвалі разносяць,
плаўна радасць песьня плыве.

Дзесяць далёка працяглее рэха
у гадзіну вячэрнія пары
бяструтобнаю песьні і съмехам
адгукнулася ў сінім бары.

Кажны дзень я трывожна згараю,
памірыца з жыцьцём не магу.
Толькі вы, успаміны аб краю,
разгнянене ў сэрцы тугу.

Бэрлін, 10. 12. 1944

Уладзімер Клішэвіч

иная зява тым больш выклікае недаречнисці, калі ўзяць пад увагу, што ў БССР цяпер жывуць і працуюць такія спіцыялісты ў галіне беларускай народнай песяннай творчасці, як Шырма, Аладаў, Турэнкоў, Пукст, Чуркіц і іншыя. Чаму-ж я ім тым, хто ведае беларускую песьню

Да 36-х угодкаў Слуцкага Паўстанья

(Заканченыне зъ 1-ай бачыны)

Смаленская Брама). Той, хто валодає Смаленським, було зрозуміло, і гаспадаром гтаке «Брами». Літоїцька князівство вельмі добра гтака разуміли й стварили таму із Смаленську моцную цьядыню. Разумей значаньне панавання над Смаленським і Василь Трэйці, які й пастанавів здабыць Смаленск за кожную цану, каб зрабіць зь яго выпадовую базу супраць Літви. Ваявода Смаленським було у гэнім часе Юры Салагуб. Юры Салагуб було вельмі дазнаным вееньнікам і бараніў Смаленску зь нязвычайной адвараю ды ўмеласцяй. Таксама й увесль падуладны яму гарнізон цьядыні, як і ўсё Смаленскае жыхарства, выявілі былі вялікую стойкасць ды вытрымаласць. Ня гледзячы на нисулыны моцны вагонь маўкоўскае артылерыі й шматлікія штурмаваны маскоўцаў, Смаленск патрапіў абароніца напрацягу вясмёх тыдняў, спрычыняючы вялізманыя страты ворагу Горы маскоўскіх трупоў падпіралі звонку муры цьядыні, шмат ахвяраў мелі й абароньнікі, але Смаленск тримаўся, аж 13-га лютага 1513 году Василь Трэйці, зъянверыўшыся ў здабыць Смаленскае цьядыні, здаў камандаваньне арміі князю Глінскому, а сам вярнуўся ў Москву. Князь Глінскі выдзяляў з арміі восем тысяч жаўнероў і паслаў іх здабываць Віцебск, а іншыя дваццаць чатыры тысячы жаўнероў накіраваў на здабыць Полацку, застаючыся з рэштаю войска пад Смаленском, каб магчы тримаць пад абстэрлам муры цьядыні. 14-га чырвена 1513 году Василь Трэйці, з новай арміяй вярнуўся пад Смаленск. Напрацягу чатырох тыдняў абстрольваў узноў Василь Трэйці смаленскія муры, пасылаючы на штурмаванье іх што раз новыя аддзелы войска, але й цяпер не ўдалося Маскве зламіць алпор смаленскіх мураў.

Шмат і павешана на мурох смаленскага замку. Япіскап Варсанофі, пабачыўшы сваю памылку, напісаў ліст да Жыгімонта, у якім прасіў Вялікага Князя, каб той якнайхутчэй прыбываў з войскам пад Смаленск, а ўжо смаленскае жыхарства дапаможа яму адабраць места назад ад маскоўцаў. Ліст гэты быў пасланы Варсанофіем Жыгімонту праз брата япіскапа. Але маскоўская заставы перахапілі ліст і перадалі яго Васілю. Васіль Трэйці загадаў узяць япіскапа Варсанофія, адаслаць пад вартаю ў Москву й замкнуць яго тамака ў Чудавым манастыры. Праз нейкі час Варсанофія тутка, у манастыры й памёр. Зраднік князь Глінскі таксама блізу нічога не скарыстаў із свае зрады. Ен спадзяваўся, што, калі маскоўцы займуць Смаленск, дык ён будзе вызначаны Васілем Трэйцім князем на смаленскі ўдзельны пасад. Аднак, гэтак ія сталася. Ня споўніліся й спадзяваны Глінскага аб падтрымцы яго іншымі ўдзельнымі літоўскімі князямі. Князі засталіся верныя свайму гаспадарству, ня толькі што ня ішлі на згоду з маскоўцамі, а самаахвярина змагаліся й паміралі за айчыну — Літву. Чуючыся пакіненым усімі, Глінскі таксама напісаў ліст Жыгімонту, у якім прасіў прафачаныя за зраду, прыракаючы верна служыць Жыгімонту, калі той даруе яму ягоныя цяжкія віны. І гэты ліст трапіў у руки Васіля Трэйцяга. Глінскі быў закаваны ў ланцугі й адасланы ў Москву, дзе меў быць пакараны съмерцяй. Аднак, кара съмерцяй была пасльей, на просьбу маскоўскага мітропаліта, замененая Глінскому вязніцяю. Гэткі быў лёс абодвух зраднікаў: яны былі цяжка пакараныя тым, для каго яны зрадзілі свой край і народ.

Замашаваўшыся ў Смаленску Васіль

не удался маскве зламіць адпор смаленскіх абароньнікаў. Давялося Васілю ў другі раз адыйсьці, паклаўшы пад мурамі Смаленску, як падаюць тагачасныя німецкія кропіцы, ад 11 да 20 000 забітымі. Ахвяры абароньнікаў, паводле тых-жэ кропіцаў, складалі каля 2 000.

Следзячы да 20 жніўня 1514-го

Счакайшы год, 8-га чырвеня 1514 гэду Маскоўскі князь Васіль Трэйці ўзноў вярнуўся пад Смаленск, прыводзячы съвежае войска. Здабыванье Смаленску пачалося ад пачатку трэйці раз. Штурмаванье маскоўцаў трывала трэћы дні, але Смаленск усьцяж трымаўся. Тады Васіль Трэйці зразумеў, што з бою яму Смаленску ня ўзяць і таму вырашыў спрабаваць іншага спосабу, новага ў тыя далёкія часы, таго, што завецца сяньня пратагандаю. Вельмі брыдкую ролю згучляў у гэтай рапаганднай справе зраднік князь Глінскі. Ягоныя людзі пачалі пашыраць сярод жыхароў Смаленску чуткі, быццам, як толькі Смаленск з добрае волі паддасца маскоўскуму князю, дык усё будзе ім дараванае, калі-ж не, дых Смаленск і так будзе ўрэщице здабыты ѹтады жыхары ягоныя будуць цяжка пакараныя.

Тымчасам замкнёна ў аблукованых маскоўскаю аблогаю мурох цвярдыні жыхарства, ператрываўшы аж трэы маскоўскія напады, пачало слабець духам. У цвярдыні пачаўся голад, бо давоіць у Смаленск еміну было немагчыма: усе шляхі і сцежкі пілнаваліся маскоўца-мі. У месцыце паеі былі ўжо й каты й сабакі. Як вынік голаду, смаленцаў пачалі касіць пошасныя хваробы. Жыхарства пачало хвалявацца. Нарэшце, пасьля блізу двух год цяжкое аблогі, бачачы нязвычайныя пакуты смаленцаў, смаленскі япіскап Варсанофеі наважыўся, пад упрыгожваннем прыгаданае ўжо маскоўскіх пропаганды, пашыранае людзей Гіліскага, націсаці. Всё жо Трайчым

мі Глінскага, напісаць Васілю Трэйцяму тайны ліст, у якім япіскап прыракаў падданыне Смаленску, калі толькі маскоўскі князь пасуліць жыхаром Смаленску тыя вольнасці, якія яны мелі пры Ліцьве. Усьцешаны паворотам справы, Васіль Трэйці прырок смаленскаму жыхарству захаваць усе ягоныя вольнасці, пацвярджаючы сваё прырачэнне на пісьме. І вось, другога жніўня 1514 году, япіскап Варсанофі й частка смаленцаў адчынілі брамы цвярдьні й маскоўцы уварваліся ў нездабычны напрацігу двух год Смаленск. Адважныя абароннікі Смаленску, на чале з ваявода Юрам Салагубам мусілі пакінуць замак. Юры Салагуб, хоць бяз віны вінаваты, заплаціў за гэта сваёй галавою. Калі ён прыбыў, на чале вернага яму літоўскага войска да караля Жыгімонта, той аддаў яго пад веенны суд, незважаючы на нязвычайную адвагу й стойкасць смаленскага ваяводы, выяўленую ім у абароне Смаленску. Суд пакараў Юрага Салагуба смертнай, як зрадніка.

35 000 жаунера.

У чырвень гэтага-ж году ў Менску адбыўся вялікі вайсковы парад. Вялікі Князь Літоўскі Жыгімонт, у суправаджэнні Вялікага Гэтмана Літоўскага Канстантына Астроскага й іншых вайсковых асобаў, зрабіў перагляд літоўскае арміі, гатовай да бою. Пасля перагляду армія, пад камандай Жыгімonta, выйшла ў паход на сутрач 80 000 ай маскоўскай арміі Чэлядніна. Калі літоўская армія дайшла да Бярэзіны, Вялікі Князь Жыгімонт перадаў камандаваныне арміі Гэтману Астроскаму, сам, пакінуўшы пры сабе адно прыбочную гвардыю, застаўся ў Барысаве. Гэтман Астроскі пераправіў сваю армію ўсходні бераг Бярэзіны. Як ужо было зазначана, маскоўская армія стала на табарам на Друцкіх палёх на заходнім беразе Дняпра. Гэткім чынам, дзіве варожкыя сабе арміі зышліся ў вілах паміж Дняпром і Бярэзінай. Гэтман Астроскі павёў сваю армію ў кірунку Друцкіх палёў і неўзабаве старажавы аллэзы літоўскай арміі сустрэліся

съмерцяй, як зрадніка.
Здабыўши нарэшце, хоць і зрадаю, Смаленск, Васіль Трэйці паставіў у им ваявода маскоўскага князя Шуйскага. Князь Шуйскі, ня толькі што на споўніў дадзенага смаленскаму жыхарству Васілем Трэйцім прырачэння захаваў усе ягоныя вольнасці, але пачаў смальнянаў прасъледваць і тэрарызаваць. Шмат людзей было кінена ў турмы, а адзеды літоўскае арміі сустрэліся старожамі маскоўцаў. Пачаліся сутынцы. Ли ракі Бабра сыйшліся два вялікія арміі, літоўскае і маскоўскае арміі ў паміж імі завязаўся зачтаты бой, у выніку якога маскеўцы былі цалкам разбітыя і зынішчаны, а ў гасподу Астрооскага было прыгнана шмат палонных. Пасля гэтая бітвы, гэткай наўдала для маскоўскага войска, Чэляднін пера-

вёй сваю армію на ўсходні бераги Дніпра й затримаўся недалёка места Ворши. Сёмага чырвеня 1514 году літоўская армія таксама падышла да Воршы і праправілася съледам за маскоўскай арміяй на ўсходні бераг Дняпра. У нарадзе з 7-га на 8-га верасьня Гэтман Астрожскі пераправіў праз Дняпро ў свою артылерію ды іншыя тэхнічныя аддзелы арміі. Гэтай самай ночай маскоўская армія адышла ад Дняпра й затримала недалёка ад рэчкі Крапіўнай. На другойкі ту 8-га верасьня Гэтман Астрожскі і яго армія расстаўляць свою армію ў баі парадак. Тактычна Вялікі Гэтман гэтую развязаў баевое заданне: конынка была падзеленая на дзьве часткі і пачатка стаўленая гэтак, каб магла ўдарыць маскоўцаў адначасна з абеддвух бакоў (на флянкі). Пяхота была паставлена перад фронтам ворага, а за пяхотой стала артылерыя, скаваная ў кустах, што расплювалася на беразе Дняпра. Як толькі раззвіднела, літоўскія трубы зайгрысілі — у бой! Артылерыя адразу пачала абстрэльваць тылы маскоўскай арміі, пяхота кінулася ў наступ на фронту, а конынка ўдарыла на флянкі. Гэткі дружны ў моцны ўдар літоўскага войска выклікаў самперш вялікае мяшаныне ў радах маскоўскага войска. Гэтман Астрожскі, аднак, у час заўбажыў гэты мансур ворага і параліжаваў яго сваімі рэзэрвамі. Разгарэўся зачтывы бой. Вялікі Гэтман Літоўскі не толькі паказаў бе тут, як нязвычайнік веенік, але і дасканалы знаўца псыхалёгіі жаўара. Тагачасны польскі гісторык Марцін Стрыжкоўскі, алісаўчы бітву пад Вільнем, піша, што Гэтман Астрожскі разом з выдзяліўся ў найбольш небяспечных месцах, заахвочваючы сваіх жаўараў у рускі мове (слова беларускія: «у тых часах нія было ведамае ў беларускай мове палякі звычайна называють проста рускай»): «Ну, дзеци, ну, съмжалі, ну, ячэ раз, ну, разам і сам першы даўся ў бой. Ясна, што «дзеци» не падалі свайго «бацьку» ў небяспечныя заахвочаныя ягонымі прыкладамі, зъ ніякім вычайнаю адвараю кідаліся на ворога.

Бітва трывала аж да паўдня, калі маскоўская армія, нязвычайна ўзятаўскага напору, пачала ўцікаць і збегаць з палону. Уцікаючы, перасячаны жаўнерамі вялікага Гэтмана, маскоўцы кідаліся з высокага берага рэчкі Крапіўнай, дзе ў тапіліся. Урэчы ў рэчцы утапілася столькі маскоўцаў, што трупы іх цалкам загацілі ракунамі. Палон быў ўзятый: сам камандуючы маскоўскай арміяй Чэлянднін, дзесяціваводай, сямнаццаці баяраў, дзяўчынамі меншых баярскіх чыноў, беззубым жаўнерам, дваццаць тысяч коні, та зь вялікім баагацьцем, у тым ліку коштавоз срэбных манітаў і каштоўных фару.

Перамога літоўскай арміі над маскоўскай была поўная. Гэтман Астрожскі дзяліў усю здабытую маемасць пад удзельнікаў бітвы так, што не адзін ходзячы на вайну зь беднае хаты, а іншыя з вайны багатым. Усё палонене былі сагнаны ў Вільню. З гледзіні стратэгічнага Гэтман Астрожскі генійна развязаў буйную баевую задачу на Чэлянднін, наадварот, паказаў сябе нязвычайніком. Стратэгічнай памылкай яго было перш за ўсё тое, што ён перашкаджаў літоўскому войску прайсціца на ўсходні бераг Дняпра, палонене Чэлянднін тлумачыў гэту спамылку тым, што ён атрымаў быў маскоўскага князя Васіля Тройцкага і гад: «Литовскую армию окружить, він в плен и плецьми пригніць в Москву». Каб выканаць гэты загад, Чэлянднін намер вывабіць літоўскую армію з Дняпра, дзе ён мог бы быць абкружыты ў палон. Самаўпэўненасць маскоўскага князя была пакараная: нязаваджаная літоўская армія была гнаная ў Маскву, маскоўская армія ў Вільню, аднак, «плечамі».

Вось як алісаў Бітву пад Воршай летапісец Вялікага Княства Літоўскага:

— «І памог Бог каралю Жыгімонту літоўскому, іж Москву на гэту пабілі і ваяводу што найстарэйшых усіх паймаць, на імя: князя Міхайлу Гавіча Булгакова, а брата яго роднага князя Дзьмітрыя, а Івана Андрэя Чэляндніна, князя Івана Дзьмітрыя Пронскага, Дзьмітрыя Васілевіча Кірава, Данілу Андрэевіча Плещэева, на а Валадзімера Сямёновых дзяячы Кальчоза, князя Барыса і сына Пётра Рамаданаўскіх, князя Івана Сямёна Селяхўскага, князя Барыса, князя Івана сына Старадубскага, князя Пётра Пуцяціча... А дзяцей баярскіх і іншых многа жывых паймалі і да караля Жыгімonta жывых прыведзены ўсіх у літоўскіх трыста восемдзесят дзяцей баяр. Тых усіх па замках літоўскіх пасадах увязене, а простых людзей катоў жывых паймалі нельзя было і выплыніць».

Месяц таннай беларускай кніжкі

Найлепшым і найвярнейшым духовым спадарожнікам нашых суродзічаў на іх-ным выгнанскім шляху на чужыне ёсьць беларуская кніжка літаратурных твораў найвыдатнейшых нашых паэтаў і пісьменнікаў. Яна нам служыць жывым успамінам аб нашай далёкай і паняволенай Бацькаўшчыне, яна запізданыя нашыя душы гарачай любоюю роднага краю й народу, яна, напасьледак, узбройвае нас нязломнай верай у перамогу нашае съвятое ідзі — вольнасці й незалежнасці Беларусі. Апрача ўсяго гэтага, беларусская кніжка прыносіць нам таксама і вузейшыя, хацяй важныя, практычныя карысыць. Чытаные яе дае нам вялікую духовую асалоду ў вольныя ад працы гадзіны, яна служыць найлепшым падаркам для свяякоў і прыяцеляў на розныя гадавыя съвяты, чытаючы яе, нашыя дзеці, што ўжо ня помніць Бацькаўшчыны або нарадзіліся на эміграцыі, пазнаюць свой край і

(Заканчэньне на 8-ай бачыне)

Беларускія кніжкі Выдавента «Бацькаўшчыны». На ілюстрацыі адсутнічаюць кнігі: Юркі Віцьбіча «Плыве з-пад Святога Гары Нёман» і Якуба Коласа «У палескай глушы»

50-ая гадавіна “Нашай Нівы,, й нашаніўства

(Заканченыне з 3-яй бачынь

роднага абурэння прыгоньніцкімі падакамі, паліцэйскім уцікам, узынімала беларускае сялянства на барацьбу «за зямлю і волю», аўтар заканчвае артыкул наступнымі вывадамі: «Наша Доля» ўзсим звычыркнулі зь гісторыі гэтую сладкую эпоху нашага нацыянальнага адраджэння і надзвычайна буйнага ўздыму нашай нацыянальнай літаратуры.

спыніла сваю дзейнасць на самым пачатку. У хуткім часе надышла змрочная рэакцыя, і жывое слова народнай прауды пачало шукаць новыя шляхі да сэрцаў людзей». А што гэтымі «новымі шляхамі да сэрцаў людзей» сталася як раз «Наша Ніва», аўтар не асьмеліўся ўспомніць хоць-бы навет намёкам. Гэтак бальшавікі ня толькі закляімавалі, але

Для нас-жа «Наша Ніва» й нашаніўства была, ёсьць і астанецца найпрыгажэйшай бачынай у гісторыі нашага нацыянальнага адраджэння, зь якога вырасталі сваімі карэннямі й чэрепалі жыццьцёвымі сокі ўсе наступныя нацыянальна-вызвольныя рухі беларускага народу.

А князь вялікі Маскоўскі ў той час быў у Смаленску і услышаўцы то, іх людзі яго на голаву пабіта, і многія ваяводы і дзеці баярскія жывы пайманы, пабаяўся сам і пабег з Смаленску к Маскве...
(З «Летапісіца Вялікага Княства Лі-
ліся, але й слаўна перамагалі Маскву.
А народ, жаўнеры — ўдзельнікі спа-
вутае Аршанскае бітвы, складлі пра то
ту незабытую перамогу песнню, за-
хаваную ў народнай гушчы й съпяван-
ніем нашым народам да сіньняшняга
дня.

— «Ой, у нядзельку параненька
Узыішлю сонейка хмарненъка,
Хмарненъка, хмарненъка!»

У́ летапісець маскоўскі:
— «І быв побоіще веліе Москвічем с
Літвю пад городом Оршою, і воскріча-
ша і возопіша жены Оршанкі на тру-
бы Московскія, і слышат было стуку і
грому велікому межі Москвіч і Літвою.
І ударіша Москвіч на Літву, Рускія
князі і бояре с дівнімі удальцы Рускімі
сыновамі на сільную рать Літовскую, і
треснулі копъя Московскія і гремят ме-
чі булатные о щеломы Літовскую на по-

Узышило сонейка над борам,
Па-над Сялецкім таборам.
А ў таборы трубы граюць,
Да ваяцкае нарады зазываюць,
Сталі рады адбываці
Адкуль Воршы дабываці:
А ці з поля, а ці з лесу,
А ці з речкі невялічкі?
— Ани з поля, ани з лесу,
Толькі з речкі невялічкай.
А ў юздзеных парогах не

Чи булатніс о шеломы літovskія на по-
лі Оршінском.
І бусть неспособіе Божіє Москвічам, і
поімаша Літва потаная болшіх воевод,
Івана Ондреевіча і князя Михаїла Голі-
цу, і інших князей і бояр і детей бояр-
скіх удалых, а іные пабегоша к Смолен-
ску, а іные в рекі непроходімые забе-
гоша. І прішла весть к великому князю,
що воевод его ізыimalі і сілу его побілі,
і поехаше князь великий із Смоленска к
Москве...»

А ў нядзельку параненька
Сталі хлопцы-пляцігорцы
Кали речкі на прыгорцы:
Гучань разам з самапалаў,
З сміпалых ад запалаў,
Б'юць паўсоткаю з гарматаў...
Масква стала наракаці,
Места Воршу пакідаці.
А як з Воршы уцякалі,
Речкі невялічку пракліналі:
«Вадай ты, речанька,
Спаси Божія!»

Сто лет высыхала,
Як нашая слава тутка працяла

Але хоць маскоўскі князь Васіль, як прыгадвае й зъмешчаннае тутка летапіснае съветчанье, мусіў пакінуць Смаленск ды ўцякаць у Москву, але за петраможданага ён сябе ня прызнаў і, сабраўшы съvezжую армію, пайшоў у 1518 годзе на Полацак. Блізу шэсьць месяцей пасля ўспеху ў бітве пад Полацкам, як нашая слава тутка прапала, Бадай высыхала Да сканчэнья съвету, Што нашай славанькі ужо нету!

гдзэ на Палацак. Вілзу шэсць месцыаў штурмавалі маскоўцы Палацак, але не здабылі яго. Налета, у 1519 годзе, усьцяж новыя войскі маскоўцаў цэлы год пррабавалі ўзяць Палацак ды Віцебск, але й гэтым разам ня мелі ўдачы й прымушаныя былі адыйсці. Нарэшце, у 1522 годзе за пасярэдніцтвам нямецкага караля Карла Пятага паміж Літвою й Маскоўшчынай было зробленае замірэнне на шэсць год. Яно некалькі раз прадаўжалася, аж да съмерці Васіля Тройнягія Маскоўскага кау з маскоўшчынай, алога Смаленскую Аршанскаю бітва, — усё гэта ўжо даўно для нас — адно гісторыя. Але жыве не памёр ваяцкі дух нашых прадзедаў — даўных ліцьвіноў — у нашым народзе. Як калісь у абароне незалежнасці свайго гаспадарства Літвы, так і сяньчы наш народ аддае жыцьцё ў змаганьне за славу й волю Бацькаўшчыны, хоць і завецца яна ўжо на Літвою, а Беларуссія. І першае месца ў даўгім сцяльгу гэта чэцкага змаганьня належыцца бяспрэчна, героям Слуцкага Паўстаньня

— съмерці Васіля Трэйцяга Маскоўскага.
Вялікі Гэтман Літоўскі князь Астрос-
кі пабудаваў у Вільні ў памяць перамо-
гі над Маскоўшчынай пад Воршою 8-га
верасня 1514 году праваслаўную царкву
імя Св. Троіцы, якая стаіць да сяныя
пры Вострабрамской вуліцы. Гэтая
царква ёсьць помнікам, які съветчыць
беларускім пакаленням аб тым, што
нашыя продкі на толькі зацята змага-
бяспречна, героям Слуцкага Паўстан-
ня. У іхным славным Збройным Чын-
аджыў непахісны дух абаронцаў Сма-
ленску, пераможцаў з пад Воршы і ге-
роў з іншых славутых баявых палёў.
Гэты дух будзе жыць у нашым на-
родзе, пакуль жыць будзе Белару́ж-
хай мінаюць гады й з'янняюцца пака-
леньні.

Ф. Күшэль

Срэбны юбілей айца Робэрта

3-га лістапада сёлета мінула 25 год сьвятарства ѹ мацаскага жыцця ведамага ўсім нам айца Робэрта Ван Каўзлятра дэ ўлье.

Напіяроддні гэтага сьвята, у студэнцкім доме ѹ Лівоніе Беларускае Студэнцкае Згуртаванне супольна з «Акадэмікусам» (лювянскім абласцівнты) наладзілі невялікую сімейную ўрачыстасць, вітаючы Дарагога Юбіляру ды перадаючы яму ў падарунак прыгожае сьвятарское адзенне.

Назаўтра ѹ сяле Лёмбэж ля Бруксэлі, месцы народжання а. Робэрта ды месцы ягонае першага съв. Літргії, адбылася ўрачыстая Багаслужба ѹ супольны абед. У сьвятаванні ўзялі ўздел шматлікія родзіны а. Робэрта (сярод якіх можна было бачыць дзяржаўнага

міністра ѹ былога презыдента бельгійскага сойму Фр. Ван Каўзлятра, высокапаважанага абата Афлігемскага Фр. дэ ўльса, галоўнага рэдактара найбольшаша флемандзкага газеты «Гэт Фольк» К. Ван Каўзлятра і інш.), ягоныя бліжэйшыя сабры ѹ знаёмыя ды беларускія студэнты.

Між іншых, ад імя беларускіх арганізацый і ўстаноў паважанага Юбіляра віталія А. Смаршчук, сп. сп. Я. Запруднік, С. Мак і А. Арэшка. На заканчынне біседы, па старой традыцыі, гучылі беларускія песні.

У тон выказаным шматлікім пажаданым ды ѹ тон беларускаму студэнцкому хору, хочацца яшчэ раз паўтарыць а. Робэрту — «Многая лета!», «Стогод!»

3.

народ ды вучанца роднае мовы.

Маючы ўсё гэта наўвеце, Выдавецтва «Бацькаўшчыны» звязнула асаблівую ўвагу на выдаванье асобнымі кніжкамі найлепшых твораў нашых пісьменнікаў і пастаў, як клясыку, гэтак і эміграцыйных аўтараў, укладаючы ѹ гэту справу свае сціглія матарыяльныя сиродкі ѹ бязнітраўную працу сваіх прадаўнікоў. Пачынаючы ад 1952 году, за гэтыя чатыры гады Выдавецтва выпуслі ѹ съвет дзесяць цэнных кніжак і асабна патрэт найвілікага нашага нацыянальнага пітчыцца Янкі Купалы. Усе гэтыя выданні пералічаны на апошнім бачыне гэтага нумару газеты, г. зи. поўную бібліятэку, той плаціць за ѹсё толькі палавину іхнай наўмалайшай цэнзы. Танай прадады не падлягае толькі выбар пазіції Янкі Купалы «Спадчына» ѹ цвёрдай палатнай вокладцы, а падлягае толькі ў мікай папіровай вокладцы, наўмалайшай цэнзы якой выносіць 7 амерыканскіх доляраў. Усе пералічаныя кніжкі разам з патрэтам Янкі Купалы кацюшыць 24 амерыканскіх доляры ѹ 30 цэнтаў, а на прагніцу студзеня 1957 году — месяца тайнай беларускай кніжкі, яны будуть каштаваць толькі 12 амерыканскіх доляраў і 15 цэнтаў, або іхная раўнавартасць ў масцовых патрэтаў пазіціямі Штатамі Амерыкі й Канады. Затое пры розынічнай прадажы паасобных кніжак, а не поўной бібліятэчкі, цэнза астaeца старая (нэзліжаная).

Купляць і выпітваць успомненныя кніжкі можна або беспасярдна з Адміністрацыйнай газеты «Бацькаўшчына» ѹ Мюнхене, або з нашых Прадстаўніцтваў у паасобных краінах, адресы якіх час ад часу падаюцца на апошнім бачыне нашае газеты.

Падзел паняволеных савецкай Расей народу — гэта аснова міру на толькі ў гэйнай частцы свету, але міру ѿ цэлым съвеце. Свабода павінна базавацца на наўмалайшай незалежнасці ўсіх народу, якія дамагаліся ды якія змагаліся за яе.

Падзел паняволеных савецкай Расей народу — гэта аснова міру на толькі ў гэйнай частцы свету. То, што звязана з падзелам анонсна на г. зв. «сатэлітных» народу — прадаўнікі народы будуть вольныя ѹ незалежныя. Вызваленіем ѿ сістэме паняволеных савецкай Расей народу — гэта аснова міру на толькі ў гэйнай частцы свету.

Другое Сусъветнае вайны зынкілі за злезнай заслонай. Падзел паняволеных савецкай Расей народу — гэта аснова міру на толькі ў гэйнай частцы свету. То, што звязана з падзелам анонсна на г. зв. «сатэлітных» народу — прадаўнікі народы будуть вольныя ѹ незалежныя. Вызваленіем ѿ сістэме паняволеных савецкай Расей народу — гэта аснова міру на толькі ў гэйнай частцы свету.

(Заканчэнне ѿ наступным нумару)

Прэпарацыя беларускай народнай песні

(Заканчэнне з 6-ай бачыны)

бомбай, але мы лічым, што маем права патрабаваць маральнае ѹ матарыяльнае падтрымкі адноўлькаўца ДЛЯ ЎСІХ НАРОДАў, што змагаюцца з крамлёўскай тыраніяй. Мы лічым сябе ѹ праве патрабаваць ад вольнага съвету адмовіцца ад «ветых усмешкі», абіянанія крамлёўскім забойцамі мірнага з імі сужыцца ѹ культурнага ѹ эканамічнага супрацоўніцтва. Цывлізаваны съвет у імі ратаваныя чалавечтва, а разам з гэтым і свае собскасе годнасці — павінен на ўесь голас абвесьціць, што ён на можа больш мець нічога супольнага з крамлёўскімі катамі і іхнімі спадарожнікамі ці поўспадарожнікамі, а што ўсе сымпаты ѹ сябе змагчыма дапамога — як маральнае, гэтак і матарыяльнае, будзе даная народам, якія змагаюцца за поўную іхню свободу, за іхнюю незалежнасць, за поўную ѹ запраўную даклітніцтво.

Паняволеныя народы чакаюць ад народу вольнага съвету адзінства, чакаюць такога чыну. І калі вольны съвет адважыцца на гэта, гібель бальшавізму станеца іхніхіх бяз сусъветнае вайны, бяз атамнае ці вадароднае бомбы.

Разрыв з забойцамі, выгнаныне іхных агентуў з вольнага съвету, выгнаныне з міжнародных ворганаў АЗН, ЮНЭСКО і г. д. замена іх супрацоўніцтвам з заўглінімі народнімі прадстаўніцтвамі, выгнаныне бальшавікі з іхных баськай-каўшчынай, было-для крамлёўскіх забойцаў на менш магутнай і на менш разбуранай бомбай, чымся атамнае ѹ вадародная.

З другога боку, мілённыя эміграцыі ѿсіх паняволеных Крамлём народу, пебываючыя ѹ вольным съвеце, павінны шчыльней сісцінцу свае рады ѿ вадзін супольнага фронту, стварыць адзін супольны штаб для змагання з лютым бальшавікімі тყаранам.

Эміграцыі сатэлітных народу павінны адмовіцца ад ілюзіі нейкага быццам асбонага, больш прывілеянага становішча іхніх народу.

Падзеі ѹ Вугоршчыне наглядна паказваюць, што над усімі намісіці адзін той самы і адноўлькаўца дзеючы меч чырвонага крывавага Кромля.

РЭЗАЛЮЦІЯ

Прадстаўнікі паняволеных савецкай Расей народу Армёні, Азэрбайджану, Беларусі, Казакі, Крыму, Грузі, Ідель-Уралу, Паўночнага Каўказу, Туркестану і Украіны, задзіночнаў ѿ Лізе Выхавальнічай Народу СССР (Парыскі Блён), сабраўшыся 11 лістапада 1956 году ѹ гатэлі Комодор на Лексінтонскім праспэкце пры 42-й вуліцы ѿ Нью-Ёрку на Выхавальнічым Мітынгу дзеялі ўшанаваныя першых ахвяраў савецкага камуністычнага агресіі:

Гэтым сінегаўданаюць:

Камуністычнае тыраўшы яшчэ раз паказала ѹ крывавай разні вугорскага народу свой запраўны твар.

На працягу 38 год, ад першага дня заходу ўлады Саветамі, іхная мэта была заўсёды аднай, той самай і назімненай — завёва ѹ паняволеные ѹ імі канчальнае сусъветнае панаваніе. Гэта было выразна азначана «вялікім настайнікам і правадыром» Ленінам: «Раней мы захопім Цэнтральную Эўропу; пазней — азіяцкія краі; тады мы акружым Задзіночныя Штаты, якія ўпадаўць у нашыя рукі, як перасыпелы плод». Із зменай часу мянілісці эмады, але ніколі — канчальнае мэта.

У 1918 годзе, калі на руінах расейскага царскага імперыі ўсе народы на шырокай нерасейскай прыфрэйр скрысталі з даўгачаканай нагоды на наўмалайшую незалежнасць. Наволя царскага экспансіялізму, бязлігасна наўкінутая ім, была звышчаная ўздымам рэвалюціі; быў створаны незалежныя рэспублікі. Але не надоўга. Саветы паднялі царскага Расею. Першы ўдар савецкага расейскага імперыялізму, накіраваны супраць іх, не зняшоў зразуменія ѹ вольным съвеце. Свабодныя народы або не разумелі, або не хацелі разумець небысъечных намераў Масквы. Яны захоўвалі наўную надзею,

родкаў выражэння пры глыбіні эмациональнае, дыкія мы ўсіх змаганія за свабоду і наўчу глыбокую сымпатыю ѹ хвіліну народнага іхніх сістэмаў. Яны таксама абыякава прыгладзілі. Гэта гісторыя давялі, што яны паміліліся. Краі, якія прабавалі мірна сусідаваць з савецкай Расеяй, пасля

іхнім змаганімі за свабоду і наўчу глыбокую сымпатыю ѹ хвіліну народнага іхніх сістэмаў, мы цешымся, што спрайдлівалі справа вугорскіх патрэтаў. Гэта гісторыя, якую вынісіць 7 амерыканскіх доляраў. Усе гэтыя выданні пералічаны на апошнім бачыне гэтага нумару газеты, г. зи. поўную бібліятэчу.

Мы звязаўся з падзелам анонсна на г. зв. «сатэлітных» народу — прадаўнікі народы будуть вольныя ѹ незалежныя. Вызваленіем ѿ сістэме паняволеных савецкай Расеяй народу — гэта аснова міру на толькі ѿ гэйнай частцы свету.

Другое Сусъветнае вайны зынкілі за злезнай заслонай. Падзел паняволеных савецкай Расеяй народу — гэта аснова міру на толькі ѿ гэйнай частцы свету.

(Заканчэнне ѿ наступным нумару)

іхніх харэктэрных адрозненасці, сваесаслабівасці, розніцы ѿ іхніх гісторычных шляхах росту і развіцця. Калі-ж сцвярджае «адзінства», дык адпадае сэнс гаворыць аб іхнаваніі беларускай кніжкі. Ня высляніла яшчэ толькі дэльце книгі: Юркі Вільбіча «Плыце ўз-пад Святым Гары Нёман» і Якуба Коласа «У палескай глушы», якія толькі гэтымі днімі выходзяць з друку. Таму калі гэты дэльце книгі на будуть атрымаваны некаторымі нашымі Прадстаўніцтвамі да студзеня 1957 году, яны прыдадзены ѿсім тым, што раней закупіць поўную бібліятэчу нашых выданняў на зынкіжанай цэнзе.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.

Дарагія Суродзічы! Карыстайце з наўчыднаўстваў на падзеламі наўчайнае вугорскага савецкага фальклёру.